

Bevezetés

Úgy véljük, hogy a magyar gazdaság versenyképességének egyik meghatározó tényezője, hogy a hazai vállalatok milyen eredményesen tudnak alkalmazkodni a nemzetközi piaci kihívásokhoz, hogyan tudják alakítani nemzetközi működésüket. Ez határozza meg azt is, hogy lépést tudnak-e tartani a versenytársaikkal. Ehhez olyan ismeretek, kompetenciák és képességek kellene, amelyek a hazai vállalatok többségénél történelmi okokból nem vagy kevésbé alakultak ki. Hol és hogyan lépünk külföldre? Mikor alapítsunk leányvállalatot külföldön, hogyan alapozzuk meg pénzügyileg azok működését, hogyan illesszük be saját működésünkbe, milyen stratégiát alakítsunk ki egységeink számára a különböző országokban, hogyan alakítsuk ki vállalatunk belső szervezetét? Megannyi kérdés, kihívás, amelyekre a hazai vállalati vezetőknek válaszolniuk kell. A nemzetközi működés kérdései azoknál a hazai vállalatoknál is felmerülnek, amelyek multinacionális vállalatok leányvállalataiként működnek Magyarországon. Hogyan tud illeszkedni a leányvállalat a nemzetközi erőforrás-gazdálkodásba, a logisztikai tevékenységbe, az ellátási láncba? A leányvállalat sikere és fejlődési lehetősége ettől is függ, helyt kell állnia a multinacionális vállalat belüli versenyben, csak ezzel szerezhet újabb erőforrásokat, csak ezzel növekedhet, fejlődhet. Ezen kihívások megválaszolásához igyekszik támpontokat nyújtani könyvünk.

A Nemzetközi vállalatgazdaságtan kidolgozásával arra vállalkoztunk, hogy a nemzetközivé váló és nemzetközi működéssel jellemezhető vállalatok környezeti, működési és stratégiai jellemzőit, problémaköreit és kérdéseit felsővezetői nézőpontból tárgyaljuk. A könyv írásakor a leendő olvasóink, a célközönségünk a vállalatok nemzetközi ügyeivel különböző területeken és szervezeti szinteken dolgozó, illetve dolgozni vágyó vállalatvezetők voltak. Az ő nézőpontjukat igyekeztünk szem előtt tartani, és az ő számukra készült a könyv.

Szakkönyvet szerettünk volna írni, olyan szakkönyvet, amit egyetemi tankönyvként is használunk. Ennek egyik oka, hogy a vállalatok nemzetközi gazdálkodására vonatkozó ismeretek magyar nyelven szórványosan vannak jelen a felsőoktatás és vezetőképzés palettáján. Az volt a célunk, hogy a nemzetközi vállalatok működésének sajátosságairól a legfejlettebb gazdaságok gyakorlata alapján leszűrt ismeretekre építve adjunk áttekintést, és hogy a rendelkezésre álló nemzetközi és hazai kutatási eredmények alapján a vállalati gyakorlatban is elterjedt fogalmakat és koncepciókat bemutassuk.

A Chikán Attila vezetésével 1995 óta folytatott versenyképességi kutatásaink, valamint a vállalati stratégia nemzetközi vonatkozásaira irányuló oktatási és kutatási tevékenységeink jelentették ennek a vállalkozásnak az alapját. A versenyképességgel összefüggő kutatásaink azokra a tényezőkre irányították figyelmünket, amelyek egyrészt a hazai vállalatok külföldi teljesítményét támogathatják, másrészt a külföldi érdekeltségű vállalatok letelepedését és a magyar gazdaságba történő integrálódását elősegíthetik. A könyv szellemi előzményének tekinthető a nemzetközi vállalati stratégiák és a versenyképességi kutatásaink eredményeit tárgyaló Czakó–Gáspár (2007) munka, valamint a versenyképesség koncepcionális alapjait tárgyaló Chikán–Czakó (2009) tanulmány. A könyv fejlesztésénél Chikán Attila (2008) Vállalatgazdaságtan című könyvének szemléletmódját, gondolatrendszerét, fogalmi apparátusát és logikáját vettük alapul, és építettünk az átdolgozások során felhalmozott tapasztalatokra.

A könyv előzményei

A Nemzetközi vállalatgazdaságtan című könyv fejlesztése a lineáris (ún. bolognai rendszerű) képzésre való felkészülés jegyében merült fel: a tantárgy a Nemzetközi gazdaság és gazdálkodás mester szak kötelező tantárgya a Budapesti Corvinus Egyetemen (BCE). A könyv fogalmi és koncepcionális apparátusában meghatározó számunkra az immár hatodik változatban megjelent, Chikán Attila (2008) Vállalatgazdaságtan című szakkönyve, amelyet tankönyvként is használunk. A nemzetközi üzleti gazdaságtan (International Business) felsőfokú angol nyelvű tankönyveinek áttekintésekor azt tapasztaltuk, hogy ezek szerkezete nagymértékben hasonlít a Vállalatgazdaságtan könyvére. Az elméleti keretek és a környezeti kontextus tárgyalását követően a vállalati funkcionális területek következnek, amelyet többé vagy kevésbé kötnek a szerzők a vállalati stratégiához. Számos angol nyelvű könyv áttekintése alapján azt is megállapíthattuk, hogy e könyveknek vannak olyan domináns tématerületei, amelyek sok esetben a könyv egyik vagy másik szerzőjének a szakterületét jelentik. Könyvünk koncepciójának formálásakor szerzőtársainkkal elhatároztuk, hogy igyekszünk mindegyik funkcionális területet tárgyalni. Ehhez áttekintettük a funkcionális területek nemzetközi sajátosságait tárgyaló angol nyelvű könyveket is (pl. nemzetközi marketing, nemzetközi emberierőforrás-gazdálkodás).

A Nemzetközi vállalatgazdaságtan kialakításának koncepcióját 2007 júniusában (a hónap hőségrekordot felmutatott napján) egy egész napos műhelyvitán beszéltük meg a könyv leendő szerzőivel. A műhelyvitára ki-ki áttekintette az általa gondozott terület irodalmát, és az elhangzottak és prezentációkban bemutatottak alapján megegyeztünk közelítésmódunk és tárgyalásmódunk legfontosabb közös vonatkozási pontjaiban és aspektusaiban, valamint a tárgyalásra kerülő területekben. A műhelyvitán Bartók István, Chikán Attila, Csányi Tamás, Demeter Krisztina, Gelei Andrea, Halászné Sipos Erzsébet, Kiss János, Kopányi Tamás, Kozma Miklós, Könczöl Erzsébet, Szabó Ágnes, Szalay Zsuzsanna és Tóth Ferenc vettek részt. E műhelyvita eredményeként döntöttünk úgy, hogy elsőként egy jegyzetet készítünk el, majd annak oktatási tapasztalatai alapján írjuk meg a szélesebb érdeklődő közönség számára a könyvet.

A könyv felépítése

A könyv négy részre tagolható. Az első rész (1–4. fejezetek), a Nemzetközivé válás jelensége, az elméleti bevezető fejezet után a vállalatok nemzetközivé válására ható nemzetközi gazdasági és társadalmi tendenciákat, jelenségeket és területeket mutatja be, és ismerteti a felelős társaságirányítás – ami többek között hivatott a jelenségek kezelésére – sajátos nemzetközi vonásait.

1. A nemzetközi üzleti gazdaságtan mint elméleti háttér – Czakó Erzsébet
2. A globális gazdaság – az üzleti tevékenység kerete – Chikán Attila
3. A nemzetközi vállalatok társadalmi felelősségéről – Szalay Zsuzsanna Eszter
4. A felelős társaságirányítás, vállalatkormányzás nemzetközi kontextusban – Bartók István

A második rész (5–7. fejezetek) Stratégiai lehetőségek és kihívások külföldön, a vállalatok külpiacra lépését és a nemzetközi működés stratégiai kérdéseit és kihívásait tárgyalja, valamint bemutatja a multinacionális vállalatok formációit és leányvállalataik lehetséges szerepeit. Az e részben bemutatott fogalmak és koncepciók közül számos visszaköszön és megjelenik a funkcionális területek nemzetközi sajátosságait bemutató fejezetekben is.

5. A külpiacra lépés – Czakó Erzsébet
6. A nemzetközi stratégia területei – Czakó Erzsébet
7. A multinacionális vállalati formációk és a leányvállalatok – Czakó Erzsébet

A harmadik rész (8–13. fejezetek) A nemzetközi működés sajátosságai az egyes vállalati funkcionális területek nemzetközi működéséből fakadó sajátosságokat mutatja be. E rész fejezeteinek szerzői számos hasonló kihívással találták magukat szembe. Kiderült számunkra – s ez a második és negyedik rész fejezeteire is igaz –, hogy sokkal kevesebb rendszerrel rendelkezünk számos területen, mint azt a napjainkban az elektronikus és nyomtatott gazdasági sajtó által is bemutatott vállalati jelenségek sugallják. Ennek is köszönhető, hogy az egyes fejezetek terjedelme eltér egymástól. Ez a tapasztalatunk arra is ráirányította figyelmünket, hogy minden szerzőnek meg kellett küzdenie a felsővezetői nézőpont következetes érvényesítésével: a tárgyalt területért felelős anyavállalati, regionális vagy leányvállalati vezetők milyen kérdésekkel kell, hogy foglalkozzanak. E fejezeteknél tapasztaltuk, hogy a vonatkozó kutatási eredményeket és ismereteket még az angol nyelvű irodalomban sem szintetizálták: voltak területek, ahol ezt a munkát el tudtuk végezni, és vannak területek, ahol ehhez további kutatásokra van szükség. A harmadik rész egyik, nemzetközi újdonságát is jelenti, hogy a funkcionális területek mindegyikének tárgyaljuk a nemzetközi aspektusait, és az, hogy az e területekre – fogalmazhatjuk úgy is, hogy a nemzetközi értéklánc tevékenységeire – vonatkozó ismeretek integrálásánál az ellátási láncok menedzsmentjét választottuk.

8. Marketing a nemzetközi piacokon – Szabó Ágnes, Kopányi Tamás
9. A nemzetközi emberierőforrás-gazdálkodás – Kozma Miklós
10. Az innováció kihívásai – Kiss János

11. A termelés és szolgáltatásnyújtás – Demeter Krisztina
12. A nemzetközi logisztikai tevékenység – Halászné Sipos Erzsébet
13. Az ellátási lánc menedzsmentje – Gelei Andrea

A könyv negyedik része (14–17. fejezetek), A vállalatok nemzetközi pénzügyei, a vállalatok nemzetközi működéséhez kapcsolódó pénzügyi kérdésekkel foglalkozik. Meglepő módon ez a témakör gyakorta kimarad az angol nyelvű nemzetközi vállalatgazdaságtan-könyvekből, és alig találkoztunk olyan megközelítéssel, amely vállalatvezetői nézőpontból tárgyalta volna. A gazdálkodástudományi szakterületek alapján is sokszínű és sokrétű ez a témakör: az árfolyamkockázatok, a vezetői és pénzügyi számvitel, az adózás, valamint a befektetések és finanszírozás területek tartoznak ide. Vélhetően ezzel a multidiszciplinaritással is magyarázható a nemzetközi pénzügyek alulreprezentáltsága az angol nyelvű nemzetközi vállalatgazdaságtan-könyvekben. E rész szerkesztése Reszegi László feladata volt, akinek elméleti munkássága mellett gazdag gyakorlati tapasztalatára is támaszkodhattunk e területen.

14. A devizakockázat és fedezése – Juhász Péter
15. A nemzetközi számvitel sajátosságai – Kazainé Ónodi Annamária
16. Az adózás problémakörei – Kazainé Ónodi Annamária, Reszegi László
17. A befektetések értékelése és a finanszírozás – Juhász Péter, Reszegi László

Az egyes fejezetekben szereplő ábrák és táblázatok forrásait feltüntettük. Amennyiben forrásmegjelölés nem szerepel az ábrák és táblázatok alatt, akkor azok a fejezet szerzőinek munkái. A fejezetekben szereplő rövidítések listáját a tartalmi kifejtés előtt ábécérendben szerepeltetjük. A fejezetekben hivatkozott irodalmat a könyv végén szereplő Irodalomjegyzék című rész tartalmazza. A Glosszárrium a fejezetekben tárgyalt fogalmakat és koncepciókat ábécérendben sorolja fel magyar és angol nyelven, megadva azokat a fejezeteket, amelyekben azok kifejtése szerepel. A kötetet Névmutató zárja.

A fejezetek felépítése

Célkitűzésünkben következően könyvünk, mint a könyv elődjét, a jegyzetet áttanulmányozó egyik vállalatvezető fogalmazta, az „enciklopédikus tárgyalást és a felsőoktatási könyvet” ötvözi, „nem egy könnyű olvasmány”. Az olvasóknak a fejezetek felépítésével szerettünk volna segítséget adni az olvasás megkönnyítéséhez és a tárgyalt ismeretek feldolgozásához. A könyv fejezetei azonos szerkezeti elemeket alkalmazva készültek el.

Mindegyik fejezet a fejezet céljainak felsorolásával kezdődik. Ez a felsorolás a fejezetben tárgyalásra kerülő témakörökről ad áttekintést. Mindegyik fejezet egy nyitó esetleírással kezdődik. Az 1-2 oldalas esetleírással az volt a célunk, hogy a fejezet által tárgyalt ismeretanyaghoz kapcsolódóan gyakorlati példával mutassuk be azokat a jelenségeket és problémaköröket, amelyek értelmezésében, ill. megoldásában a fejezet ismeretanyaga támpontokat nyújthat. Az ismeretanyag tárgyalását két módon igyekeztünk élvezetesebbé tenni. Dilemmákkal törjük meg elvi-konceptcionális mondandónk kifejtését, amelyekkel a tárgyalt ismeretek alkalmazására, ill. alkalmazhatóságának tesztelésére, valamint pro és kontra

érvek mérlegelésére szeretnénk készíteni az olvasót. Időnként a dilemmák egy-egy példát vagy feladatot tartalmaznak, amelyek a bemutatott elméletek gyakorlati relevanciáit igyekeznek szemléltetni. A dilemmák mellett időről időre szerepeltetünk a tárgyalt témakörhöz kapcsolódó hosszabb-rövidebb esetleírásokat, amelyek a kifejtés illusztrációjaként, ill. háttér-információjaként szolgálnak. Anyitőeset és az esetleírások hazai és külföldi publikus forrásokból származnak. Különösen sokat merítettünk a HVG, a Figyelő és a Világgazdaság különböző számaiból, valamint a hazai nemzetközi vállalatok honlapjain szereplő információkból. Az egyes esetleírásoknál a felhasznált forrásokat szerepeltetjük. A fejezet főbb megállapításait az összefoglalásban foglaljuk össze, ahol igyekszünk a fejezet céljaira reflektálni. A fejezetek végén szereplő ellenőrző kérdésekkel a tárgyalt ismeretek fókuszpontjaira is szeretnénk felhívni a figyelmet. A fogalmak és koncepciók a bemutatott és tárgyalt fogalmak magyar és angol nyelvű felsorolását tartalmazza. Ezek alapján készült el a kötet végén szereplő glosszárrium. A további tájékozódáshoz, önképzéshez és ismert gyarapításhoz a kapcsolódó irodalom és az internetes forrásokat tartalmazó rész szolgál kiindulási pontul.

Köszönetnyilvánítás

A könyv közel három esztendő munkájának az eredménye. Az ötlet felvállalásakor nem is sejtettük, hogy mennyire kihívásokkal teli és időigényes feladatra vállalkozunk. Mindenekelőtt köszönettel tartozunk a kötet szerzőinek, Bartók Istvánnak, Chikán Attilának, Demeter Krisztinának, Gelei Andreának, Halászné Sipos Erzsébetnek, Juhász Péternek, Kazainé Ónodi Annamáriának, Kiss Jánosnak, Kopányi Tamásnak, Kozma Miklósnak, Szabó Ágnesnek és Szalay Zsuzsának, hogy partnereink voltak e feladat elvégzésében. A könyvhöz vezető kéziratok kezeléséért és szerkesztéséért köszönetünket fejezzük ki Kranyikné Kulcsár Krisztinának, Gábrriel Zsuzsának, Pálfi Ildikónak és Stefán Irénnek.

A könyv témája iránti elkötelezettségre bátorítólag hatott Szentés Tamás akadémikus és Blahó András professzor. A vállalati és üzleti stratégiára vonatkozó részek elkészítését és a könyv szerkesztését is befolyásolták azok a tapasztalatok és ismeretek, amelyeket 2005–2007-ben a Könczöl Erzsébet vezetett vállalati stratégia tananyag fejlesztési projektjében szereztünk. Külön is kiemeljük Bartek-Lesi Mária, Gáspár Judit és Pecze Krisztina hatását, akiknek kutatásai számos területen formálták nézőpontunkat és gazdagították tudásunkat.

A könyv formálásához Szentés Tamás, a könyv szakmai lektora nélkülözhetetlen segítséget nyújtott számunkra. Szakmai tudása és szerkesztői tapasztalata nagy segítségünkre volt abban, hogy az első változathoz egy szakmailag igényes és olvasóbarát szakkönyv készülhessen el.

A könyv fejlesztése közben számos elméleti és gyakorlati szakemberrel vettük fel a kapcsolatot, akikkel a könyv fejezeit személyes vagy virtuális párbeszéd formájában vitattuk meg. Munkánkban jó néhány kollégával és hallgatóval működtünk együtt, akik valamilyen formában hozzájárultak művünk elkészüléséhez. Nekik ezúton szeretnénk köszönetet mondani:

Bayer József, egyetemi magán tanár, BCE GTK Vállalatgazdaságtan Intézet
Blahó András, egyetemi tanár, BCE KTK Világgazdaságtan Tanszék

- Bukovszky Szilveszter, demonstrátor, BCE GTK Vállalatgazdaságtan Intézet
Csillag István, elnök, Eximbank Zrt.
- Dozmati Eszter, demonstrátor, BCE GTK Vállalatgazdaságtan Intézet
Erdélyi Bence, demonstrátor, BCE GTK Vállalatgazdaságtan Intézet
Forgó Béla, vezérigazgató, ALCOA Hungary
- Gecse Gergely, PhD-hallgató, BCE GTK Logisztika és Ellátási Lánc Menedzsment
Tanszék; logisztikai referens, Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium
Gulácsi Gábor, vezérigazgató-helyettes, Richter Nyrt.
- Homolya Dániel, PhD-jelölt, BCE Befektetések és Vállalati Pénzügy Tanszék; Magyar
Nemzeti Bank
- Incze Emma, tudományos segédmunkatárs, PhD-jelölt, BCE Vezetéstudományi Intézet
- Kalotay Kálmán, az UNCTAD tanácsosa, a World Investment Reportokat készítő szakértői csoport tagja
- Kőhegyi Kálmán, Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium
Könczöl Erzsébet, egyetemi adjunktus, BCE GTK Üzleti Gazdaságtan Tanszék
Kraft Péter, CEO, KRAFT & Associates, az International Society of Hospitality Consultants szervezet tagja, a BCE tudományos tanácsadója
- Krisztyián Györgyi, demonstrátor, BCE GTK Vállalatgazdaságtan Intézet
Lengyel Imre, egyetemi tanár, igazgató, Szegedi Tudomány Egyetem, Gazdálkodástudományi Kar, Közgazdaságtani és Gazdaságfejlesztési Intézet
Losonci Dávid, PhD-hallgató, BCE GTK Logisztika és Ellátási Lánc Menedzsment Tanszék,
- Marosffy László, vezérigazgató-helyettes, EGIS Nyrt.
- Nádasi Tamás, elnök, Aquaprofit Zrt.
- Nagy Péter, demonstrátor, BCE GTK Vállalatgazdaságtan Intézet
Naszrai Péter, demonstrátor, BCE GTK Vállalatgazdaságtan Intézet
Orosz József, gazdasági igazgató, Michelin Magyarország
Petz Dániel, egyetemi hallgató, BCE
- Rajcsányi-Müller Krisztina, marketingvezető, Aquaprofit Zrt.
- Reszegi Judit, volt demonstrátor, BCE GTK Vállalatgazdaságtan Intézet
Rétfalvi György, vezérigazgató, ITD Hungary Zrt.
- Román Zoltán, az MTA IX. Osztály Ipar- és Vállalatgazdasági Bizottság örökös elnöke
Szép Edit, számviteli vezető, Michelin Magyarország
Szerb László, egyetemi docens, Pécsi Egyetem, Közgazdaságtudományi Kar, Gazdálkodástudományi Intézet
- Szűcs István, kontrollingvezető, Michelin Magyarország
- Tihanyi László, Associate Professor & Mays Research Fellow, Mays Business School, Texas A&M University, USA; címzetes egyetemi tanár, BCE GTK Vállalatgazdaságtan Intézet
- Török Ádám, az MTA rendes tagja, az MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztályának elnöke; egyetemi tanár, Pannon Egyetem és BME

A könyv fejlesztéséhez és kiadásához anyagi és erkölcsi támogatást kaptunk a következő szervezetektől: EGIS Nyrt., Eximbank Zrt., Mol Nyrt. és Richter Nyrt., akiknek ezúton is köszönetünket fejezzük ki.

Ahogy az egyik sikeres nemzetközi vállalat vezetője fogalmazott: „a nemzetközivé válás és a nemzetközi működés csak messziről nézve diadalmenet. De benne lenni! Hát az nagyon macerás és frusztráló ám!” Ennek tudatában ajánljuk tisztelettel kötetünket volt és jelenlegi hallgatóinknak, valamint azoknak az olvasóknak, akik erőfeszítésekre is vállalkoznak versenyképességük fejlesztéséért, és ennek érdekében felvállalják a nemzetközi működés „macerás és frusztráló” voltát is.

Budapest, 2009. szeptember

Czakó Erzsébet és Reszegi László